

Reykjavík 30. júlí 2026

Umsögn ÖBÍ – réttindasamtaka um frumvarp til laga um barnavernd

ÖBÍ – réttindasamtök (ÖBÍ) fagna því að í frumvarpinu séu réttindi fatlaðs fólks gerð sýnilegri en í fyrri útgáfu frumvarpsins. Sérstaklega er jákvætt að í markmiðsákvæði laganna sé nú sérstaklega vísað til samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks (SRFF) og að í ákvæði um réttindi barns sé skýrt kveðið á um að fatlað barn skuli njóta réttinda samkvæmt lögunum til fulls og jafns við önnur börn. Samtökin telja þó að enn skorti á að réttindi fatlaðra barna og foreldra séu samþætt með nægilega skýrum hætti í einstökum ákvæðum frumvarpsins. Samkvæmt 4. gr. SRFF ber stjórnvöldum meðal annars að gera viðeigandi löggjafarráðstafanir til að hrinda réttindum fatlaðs fólks í framkvæmd og hafa réttindi fatlaðs fólks til hliðsjónar í stefnumótun og opinberri þjónustu. Það er því mikilvægt að réttindi fatlaðs fólks endurspeglist ekki aðeins í markmiðsákvæðum laganna heldur einnig í framkvæmd þeirra.

Skilgreining á „barni með fjölþættar stuðningsþarfir“

ÖBÍ gerir athugasemd við skilgreiningu 4. tölul. 3. gr. frumvarpsins þar sem hugtakið „*flókin og samsett röskun í tauga- og vitsmunaproska*“ er notað sem hluti af skilgreiningu á barni með fjölþættar stuðningsþarfir. Að mati ÖBÍ er óljóst hvernig skilgreina skuli eða meta eigi slíka röskun, hvaða faglegu viðmið liggi þar að baki og hvort vísað sé til viðurkenndra greiningarkerfa á sviði heilbrigðisþjónustu. Hugtakið virðist ekki eiga sér skýra samsvörun í alþjóðlega

viðurkenndum flokkunarkerfum sjúkdóma og raskana, sem getur skapað óvissu um túlkun og framkvæmd ákvæðisins.

ÖBÍ telur mikilvægt að lagaskilgreiningar sem geta haft veruleg áhrif á réttindi barna og fjölskyldna þeirra séu skýrar og fyrirsjáanlegar. Samtökin telja því æskilegt að í greinargerð eða lagatexta verði nánar skýrt hvaða viðmið eigi að liggja til grundvallar mati á því hvort barn falli undir þessa skilgreiningu, hverjir fari með slíkt mat og hvernig það verði tryggt í samræmi við lög um þjónustu við fatlað fólk og alþjóðlegar mannréttindaskuldbindingar Íslands.

Tilkynningarskylda og vernd gegn mismunun

ÖBÍ ítrekar fyrri áhyggjur sínar af orðalagi 7. gr. frumvarpsins um tilkynningarskyldu vegna aðstæðna ófædds barns. Ákvæðið byggir að verulegu leyti á matskenndum hugtökum um líferni, háttsemi eða aðstæður verðandi foreldra. Samtökin telja mikilvægt að gæta þess að slíkt orðalag leiði ekki til þess að fötlun, stuðningsþörf eða skert færni foreldris verði túlkuð sem vísbending um vanhæfni til foreldrahlutverks. Fatlaðir foreldrar hafa oft sætt auknu eftirliti sem byggist fremur á staðalmyndum og fordómum en einstaklingsbundnu mati á aðstæðum barns. ÖBÍ leggur því til að bætt verði við skýrum varnagla þar sem fram komi **að fötlun, stuðningsþörf, skert færni eða þörf fyrir aðstoð** geti aldrei ein og sér talist nægilegt tilefni til íhlutunar eða annarra barnaverndarráðstafana.

Stuðningur áður en gripið er til vistunar utan heimilis

ÖBÍ telur jákvætt að frumvarpið byggi á þeirri meginreglu að stuðningsúrræði skuli almennt reynd áður en gripið er til vistunar utan heimilis. Samtökin telja þó ástæðu til að gera athugasemd við orðalag 28. gr. frumvarpsins þar sem segir að áður en vistun kemur til skuli reyna önnur stuðningsúrræði „nema ljóst þyki að þau komi ekki að gagni“. Að mati ÖBÍ er þessi undantekning of víð og matskennd.

Hætta er á að stuðningsúrræði verði talin gagnslaus áður en þau hafa verið veitt á fullnægjandi, aðgengilegan og einstaklingsmiðaðan hátt. Þetta á sérstaklega við þegar stuðningsþarfir tengjast fötlun barns eða foreldra. ÖBÍ leggur til að áður en gripið er til vistunar utan heimilis verði að liggja fyrir að viðeigandi stuðningur, þjónusta, ráðgjöf og nauðsynleg aðlögun hafi verið boðin og reynd. Þá verði skýrt tekið fram að skortur á þjónustu eða stuðningi af hálfu hins opinbera geti ekki einn og sér orðið grundvöllur vistunar utan heimilis.

Forsjársvipting og réttindi fatlaðra foreldra

ÖBÍ telur 31. gr. frumvarpsins gefa tilefni til sérstakrar umfjöllunar. Samkvæmt b-lið ákvæðisins getur forsjársvipting meðal annars komið til álita ef veiku eða fötluðu barni er ekki tryggð viðeigandi meðferð, þjálfun eða kennsla. ÖBÍ telur að slíkt ákvæði verði að túlka með hliðsjón af réttindum fatlaðs fólks og skyldum hins opinbera. Fyrir liggja fjölmörg dæmi um að fatlaðir einstaklingar og fjölskyldur þeirra hafi ekki fengið þá þjónustu sem þeim ber lögum samkvæmt. Ekki má skapast sú staða að afleiðingar þjónustuskorts eða ófullnægjandi stuðnings verði lagðar foreldrum til tekna. Samtökin leggja því áherslu á að skýrt verði tekið fram að fötlun barns eða foreldris geti aldrei ein og sér verið grundvöllur forsjársviptingar, sýna þurfi fram á að viðeigandi stuðningur, þjónusta og aðlögun hafi verið veitt eða staðið fjölskyldu raunverulega til boða, og að önnur vægari úrræði hafi verið fullreynd áður en gripið er til jafn íþyngjandi ráðstöfunar og forsjársviptingar. Þetta er í samræmi við jafnræðisreglur SRFF og rétt fatlaðs fólks til fjölskyldulífs samkvæmt 23. gr. samningsins.

Eftirlit með fósturheimilum og vistunarúrræðum

ÖBÍ fagnar því að frumvarpið hafi tekið tillit til fyrri athugasemda samtakanna um eftirlit með fósturheimilum. Sérstaklega er jákvætt að í 95. gr. sé nú

sérstaklega kveðið á um að barnaverndarþjónustu sé heimilt að heimsækja fósturheimili án þess að gera boð á undan sér. Samtökin telja engu að síður mikilvægt að tryggja með skýrari hætti að hluti eftirlits fari reglulega fram án fyrirvara þar sem slíkt er nauðsynlegt til að fá raunhæfa mynd af aðstæðum barns. ÖBÍ telur einnig mikilvægt að áfram verði unnið að því að styrkja sjálfstæði eftirlits með barnaverndarstarfi og úrræðum þannig að traust á kerfinu og vernd barna verði sem best tryggð.

ÖBÍ styður meginmarkmið frumvarpsins og fagnar því að þar sé sérstaklega vísað til samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks. Samtökin telja þó að frumvarpið þurfi frekari úrbætur til að tryggja að réttindi fatlaðra barna og foreldra séu samþætt með skýrum hætti í framkvæmd laganna.

Ekkert um okkur án okkar!

Alma Ýr Ingólfssdóttir
Formaður ÖBÍ réttindasamtaka

Andrea Valgeirsdóttir
Lögfræðingur ÖBÍ réttindasamtak